

удосконалення – цифровізація, незалежний контроль, професійний розвиток, міжнародна координація – мають стати частиною широкомасштабної стратегії зміцнення справедливості в Україні. Справедливість не може бути декларацією – вона повинна бути реалізована на кожному етапі кримінального процесу, зокрема і на досудовому.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
3. Благута Р. І., Ангеленюк А.-М. Ю., Гуцуляк Ю. В. Досудове розслідування: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 168 с. URL: <https://tinyurl.com/dosudrozdzd>.
4. Качур І. С. Органи досудового розслідування в системі кримінального провадження: проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 5. С. 55–60. URL: https://kelmczasopisma.com/public/ua/jornal/75?utm_source.
5. Transparency International Ukraine. Антикорупційна стратегія: рекомендації щодо реформи слідчих органів. Київ, 2021. URL: <https://ti-ukraine.org> (дата звернення: 10.05.2025)
6. Рада Європи. Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні: аналітичний звіт. Страсбург, 2019. URL: <https://www.coe.int/uk/web/cdcj/ukraine>.
7. Європейський суд з прав людини. Справа «Дорофеев проти України» (№ 2316/09), рішення від 12 січня 2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170963>.

Міщенко Максим Вікторович,

аспірант кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ПРАКТИКА ЄСПЛ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК

Європейська інтеграція України супроводжується необхідністю гармонізації не лише законодавчих актів, а й правозастосовної практики, яка має відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини. Особливе місце в цьому процесі посідає впровадження стандартів прецедентного права, зокрема, рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які визнаються обов'язковими для виконання Україною в межах її міжнародних зобов'язань [1, с. 28–31].

Ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) та протоколів до неї поклала на Україну юридичний обов'язок забезпечувати кожній особі, що

перебуває під її юрисдикцією, реалізацію прав і свобод, закріплених у Конвенції, без дискримінації [2]. Особливо важливим є ст. 14 Конвенції – заборона дискримінації, що інтерпретується ЄСПЛ у світлі широкого спектра справ, зокрема, щодо гендерної нерівності.

Судова гілка влади в демократичній державі не лише виконує функцію арбітра у спорах, а й виступає механізмом захисту прав людини, який забезпечує практичну реалізацію задекларованих конституційних і міжнародних стандартів. У справедливому судовому розгляді, особливо у випадках, пов'язаних із порушенням гендерних прав, саме суд стає єдиною ефективною інституцією правового захисту. Практика ЄСПЛ свідчить, що найбільше справ про дискримінацію за статевою ознакою ініціюють саме жінки [3, с. 14–17]. Причини полягають у структурній відсутності належного державного реагування, що включає ігнорування насильства, відмову у забезпеченні соціального захисту або непропорційне застосування законів. Саме тому важливо, щоб національні суди використовували не лише прецеденти, ухвалені щодо України, а й загальноєвропейську практику ЄСПЛ, що демонструє стандарти недопущення дискримінації у ширшому контексті.

Інтеграція прецедентного підходу ЄСПЛ у національну юрисдикцію виконує кілька стратегічних функцій: по-перше, зближує українську систему правосуддя із європейськими моделями, по-друге, забезпечує більш ефективне відновлення прав жертв дискримінації, по-третє, формує передумови для зменшення кількості скарг до міжнародних інституцій, оскільки справедливість реалізується на національному рівні [4]. Відтак, вивчення і впровадження практики ЄСПЛ є необхідною умовою поглиблення інституційної культури гендерної рівності в Україні, зокрема у діяльності судів, органів досудового розслідування, адвокатури та прокуратури.

Гармонізація українського законодавства з європейськими нормами потребує системної роботи: як щодо законотворчості, так і щодо правозастосовної практики. Особливої уваги вимагає імплементація принципів рівності в діюче трудове законодавство, адаптація судової практики до рішень ЄСПЛ та відповідних директив, а також посилення інституційної спроможності органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав і можливостей [5].

Варто зазначити, що перелік директив Європейського Союзу, передбачених Угодою про асоціацію [6], має узагальнений і рамковий характер, що потребує конкретизації при їх застосуванні в українській правовій системі. Враховуючи відмінності між правовими системами, імплементація норм права ЄС в Україні здійснюється переважно шляхом тлумачення через прецедентну практику Європейського суду з прав людини, яка вже стала важливою складовою механізму реалізації гендерної рівності. Важливою складовою механізму реалізації

гендерної рівності в європейському правовому просторі є прецедентна юрисдикція Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема його підхід до тлумачення ст. 14 Конвенції у зв'язку з іншими правами. Одним із перших рішень, яке заклало основу сучасного розуміння дискримінації за ознакою статі у сфері імміграційної політики, стало рішення у справі «Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom» (1985) [7]. У цій справі Суд розглядав питання правомірності різного підходу до надання дозволів на возз'єднання сім'ї для чоловіків і жінок залежно від громадянства та походження подружжя. Законодавчі норми, що діяли у Сполученому Королівстві, створювали асиметрію у правах подружжя на підставі статі, надаючи перевагу чоловікам-громадянам у питаннях запрошення іноземної дружини, порівняно з аналогічними правами жінок щодо своїх чоловіків. Суд визнав, що хоча мета національного уряду захист внутрішнього ринку праці в умовах економічної нестабільності є легітимною, сама по собі не може виправдати дискримінаційного підходу, якщо не надано «дуже вагомих причин». ЄСПЛ наголосив, що сприяння рівності статей є засадничою метою Ради Європи, і будь-яке відхилення від принципу рівності потребує ретельно аргументованого обґрунтування. У підсумку Суд дійшов висновку, що у цій справі мала місце необґрунтована дискримінація на основі статі, і визнав порушення ст. 14 Конвенції, заборона дискримінації, у поєднанні зі ст. 8, право на повагу до приватного і сімейного життя, а також відсутність ефективного засобу юридичного захисту, що становило порушення ст. 13. Це рішення стало юридичним прецедентом, який надалі активно використовувався у схожих справах і суттєво вплинув на формування стандартів гендерної рівності у сфері імміграційної та сімейної політики як на національному, так і міжнародному рівнях.

У сфері сімейного права практика Європейського суду з прав людини послідовно формує підхід, що визнає право особи на особисту ідентичність, автономію та гендерну рівність як складові права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ). Особливу увагу Суд приділяє питанням, пов'язаним із використанням прізвища після вступу до шлюбу, правом на дівоче прізвище та сімейною ідентифікацією в контексті усиновлення або виховання дитини. У справі *Unal Tekeli v. Turkey* (2004) [8] заявниця оскаржувала норму, яка зобов'язувала жінок після одруження брати прізвище чоловіка, навіть якщо вони бажали зберегти своє дівоче прізвище. ЄСПЛ підкреслив, що така норма закріплює традиційне патріархальне уявлення про роль жінки, і не відповідає демократичним уявленням про рівність. Суд визнав, що така законодавча вимога порушує права жінки і не є необхідною у демократичному суспільстві. Ще одним важливим прецедентом є справа *Gozum v. Turkey* (2015) [9], яка стосувалася права одинокої прийомної матері бути офіційно визнаною

як законний батьківський представник у документах дитини. Відмова держави вказати її ім'я в офіційних документах дитини призвела до юридичної невизначеності та знецінення сімейного зв'язку, що, за висновком ЄСПЛ, є порушенням ст. 8 Конвенції. Ці рішення свідчать про те, що Суд послідовно захищає право жінки на збереження своєї ідентичності у шлюбі, а також визнає, що традиційні норми, які зумовлюють підпорядкування жінки чоловіку в питаннях сімейної ідентифікації, мають дискримінаційний характер. Таким чином, сімейне право через призму рішень ЄСПЛ дедалі більше інтегрує гендерно чутливий підхід, спрямований на усунення структурної нерівності між чоловіками і жінками.

Окремо варто зупинитися на справі *Price v. the United Kingdom* (2001) [10], яка порушує не лише гендерний, але й інваліднісний аспект дискримінації. Аделія Прайс, громадянка Сполученого Королівства з комплексними фізичними обмеженнями (втрата чотирьох кінцівок і хронічне захворювання нирок), була затримана за неповагу до суду в межах цивільного провадження. Вона провела ніч у поліцейській камері, яка не була адаптована до її потреб. Зокрема, камера мала звичайне дерев'яне ліжко й недосяжний туалет, а пані Прайс була змушена ночувати у візку, не маючи змоги зігрітись. Регулярні скарги на холод (задокументовані кожні пів години) і фізичний дискомфорт, викликаний відсутністю доступного ліжка та санітарних умов, стали серйозним ускладненням з огляду на її хворобу. Незважаючи на виявлені медиком порушення умов тримання (в тому числі – непридатність ліжка та камери в цілому), відповідальні особи не вжили заходів для її переведення. Лише наступного дня пані Прайс доставили до жіночої виправної установи у місті Вейкфілд, де її розмістили в медичному блоці з мінімальним рівнем адаптації, зокрема, гідравлічним ліжком, ручками на унітазі тощо. Втім, проблеми залишалися: занадто високе ліжко, труднощі з гігієною, а також необхідність сторонньої допомоги. Саме допомога з боку офіцерів-чоловіків, які разом із медперсоналом допомагали пані Прайс, викликала у неї почуття приниження. Уряд частково визнав ці факти. До моменту звільнення її стан погіршився настільки, що виникла потреба у катетеризації внаслідок затримки сечі, зумовленої неможливістю користуватися туалетом. ЄСПЛ у цьому випадку дійшов висновку, що умови утримання пані Прайс суперечили положенням ст.3 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Зокрема, було встановлено, що її ізоляція в непридатному приміщенні, в умовах холоду, фізичного болю та приниження людської гідності, становила грубе порушення прав людини.

Справу «Левчук проти України» (2020) ЄСПЛ розглянув як приклад системної проблеми з реалізацією державою позитивних

зобов'язань щодо запобігання домашньому насильству та захисту постраждалих. Заявниця, особа з інвалідністю III групи, зазнавала систематичного фізичного та психологічного насильства з боку колишнього чоловіка, з яким, попри розірвання шлюбу, змушена була проживати в одній квартирі разом із дітьми. Протягом кількох років вона неодноразово зверталася до правоохоронних органів та судів, однак реагування держави було несистемним і неефективним. Зокрема, кримінальні провадження неодноразово закривалися, а апеляційний суд скасував рішення про виселення колишнього чоловіка, попри доведені випадки насильства. ЄСПЛ встановив порушення ст. ст. 3 і 8 Конвенції, підкресливши, що при оцінці ситуацій домашнього насильства органи влади повинні враховувати особливу вразливість постраждалих, зокрема їхню економічну, емоційну та соціальну залежність від кривдника, а також психологічний вплив насильства. Суд зазначив, що відкликання скарг жертвами не може автоматично слугувати підставою для закриття справ, адже така поведінка є типовою в ситуаціях домашнього насильства. Держава зобов'язана не лише реагувати на окремі інциденти, а й здійснювати превентивні заходи для усунення системної загрози.

У межах проведеного аналізу було розглянуто судову практику Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються гендерної дискримінації. Зазначені рішення демонструють, яким чином суд оцінює наявність дискримінаційних дій, які критерії застосовуються при встановленні порушень, а також які обставини визнаються юридично значущими. Практика ЄСПЛ у цьому контексті є цінним джерелом для осмислення підходів до забезпечення гендерної рівності в системі правового захисту.

Список бібліографічних посилань

1. Грицай І. О. Застосування національними судами практики Європейського суду з прав людини у сфері гендерного балансу. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Дніпро, 23 лютого 2018 р. Дніпро, 2018. С. 28–31.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950; станом на 01.08.2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Грицай І. О. Практика Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення гендерної рівності та її застосування в Україні: теоретико-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 14–17.
4. Lukianets-Shakhova, V., Pysarchuk, V., Sokh, K., Malatsai, I., & Tkachenko, V. (2024). Ukraine's journey towards European integration: Successes and future outlook. *Multidisciplinary Reviews*, 8, 2024. URL: <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe077>.

5. Lukianets-Shakhova, V., Ganus, L., Bryl, K., Nehoda, Y., & Rega, I. (2023). The Gender Policy of Ukraine: Considering the EU Experience. *Revista De Gestão Social E Ambiental*, 17(4), e03403. <https://doi.org/10.24857/rgsa.v17n4-030>.

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами—членами, з іншої сторони від 21.03.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

7. Справа Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі: рішення Ради Європи та Європейського суду з прав людини від 28.05.1985 № 9214/80; 9473/81; 9474/81. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі 2004. № 3 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO1181>.

8. Рішення у справі «Unal Tekeli v. Turkey» № 29865/96 від 16.11.2004. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67482>.

9. Рішення у справі «Gozum v. Turkey» № 4789/10 від 15.01.2015. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150800>.

10. Рішення у справі «Price v. The United Kingdom» № 33394/96 від 10.07.2001. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59565>.

Олійник Юрій Ярославович,

доцент кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформаційна безпека є одним із ключових елементів національної безпеки України в умовах воєнного стану. Світові тенденції зміни структури злочинності переконливо свідчать про зростання ролі інформаційно-телекомунікаційних технологій, які спричиняють появу принципово нових видів кримінальних правопорушень та активне вдосконалення «традиційної» злочинної діяльності [5, с. 313]. Комп'ютерні мережі, комунікаційні системи стали інструментом злочинців, унаслідок чого криміналізувалася сфера використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. Одним із видів злочинної діяльності, що швидко прогресує разом з розвитком комунікаційних комп'ютерних систем, є злочинне використання мережі Інтернет шляхом розміщення в ній протиправного контенту [3; 4]. Інтернет наповнюється протиправним контентом і використовується з метою протиправної діяльності [5,